
RANKO BUGARSKI

NEKE NOVIJE PUBLIKACIJE IZ SOCIOLINGVISTIKE

U ovom broju, ova rubrika ne donosi opširnije prikaze, nego anotiran spisak jednog broja publikacija koje su u bližem ili daljem srodstvu sa temama kakve se razmatraju u prethodnim priložima. Spisak ima dva dela. U prvom su dati osnovni podaci o važnijim interdisciplinarnim zbornicima koji prate savremenu sociolingvističku orijentaciju ilustrovanu tekstovima većine autora u našem izboru. Utoliko su ovi podaci neka vrsta bibliografske dopune ovih tekstova, a ujedno i predlog za dalje čitanje. Pored ovih zbornika, u ilustrativne svrhe ukazuje se i na dva veoma različita monografska pregleda oblasti sociologije jezika, jedan savremenog američkog sociologa Herclera, a drugi francuskog sociološki orijentisanog lingviste starije generacije Marsela Koena. Drugi deo spiska obuhvata odabranu literaturu izašlu tokom poslednje tri-četiri godine na našem jeziku, koja se u celini ili delimično bavi izrazitije sociolingvističkim temama. Radovima naših autora dodate su i dve prevedene jedinice. Ni u jednom ni u drugom delu, ovaj spisak ne može da pretenduje na iscrpnost, nego u najboljem slučaju na reprezentativnost. Anotacije su čisto informativne prirode i ne ulaze u kritičko vrednovanje niti u polemiku oko pojedinih pitanja.

I

1. D. H. Hymes (Ed.); *Language in Culture and Society*. New York: Harper and Row, 1964; pp. 764. — Veoma obiman i tokom protekle decenije mnogo korišćen zbornik radova iz lingvistike i antropologije. Donosi obilje priloga, počev od evropske i rane američke tradicije (Mos, Malinovski, Meje, Boas, Sapir) pa do početka šezdesetih godina. Njihova klasifikacija odražava različite sfere prožimanja jezika i kulture. Neobičajeno bogat i u bibliografskom pogledu, ovaj zbornik doprineo je pripremanju terena za na-

gao razvoj sociolingvistike. I danas je dragocen izvor, o čemu svedoči i pripremanje novog izdanja.

2. W. Bright (Ed.): *Sociolinguistics*. The Hague: Mouton, 1966; pp. 324. — Materijali sa prvog naučnog skupa u celini posvećenog sociolingvistici kao relativno zasebnoj naučnoj disciplini, održanog 1964. u Los Anđelosu. Obuhvataju trinaest referata američkih stručnjaka, sa diskusijom. U uvodnom izlaganju urednika naznačuju se dimenzije sociolingvistike i predviđa brz razvoj koji će uslediti, zahvatajući lingvistiku, sociologiju i antropologiju. Drugi prilozi bave se „narodnom lingvistikom”, dijalekatskim i društvenim razlikama u urbanim sredinama, hipotezom jezičke relativnosti, izradom pisama za nepisane jezike, jezičkim planiranjem itd.

3. S. Lieberman (Ed.): *Explorations in Sociolinguistics*. (Poseban broj časopisa *Sociological Inquiry*, 36:2, 1966; preštampano i kao knjiga: Bloomington, Indiana University and The Hague, Mouton, 1966; pp. 204. — Takođe materijali sa jedne konferencije iz 1964; zbog ova dva skupa ta godina se nekad uzima kao početak organizovanja sociolingvistike, odnosno sociologije jezika, u danas aktuelnom smislu. Ovde su autori pretežno sociolozi, ali ima i lingvista, naročito antropoloških. Pored opštijih pitanja teorije i metode, razmatraju se i specifične sociolingvističke situacije pojedinih zajednica u Evropi, SAD i drugde.

4. J. A. Fishman (Ed.): *Readings in the Sociology of Language*. The Hague: Mouton, 1968; pp. 808. — Ovaj obuhvatni i poznati zbornik sadrži preko 40 priloga podeljenih u sedam delova, a u rasponu od jezika u interakciji malih grupa, preko jezika u društvenim slojevima i jezičkih odraza društveno-kulturne organizacije, do višejezičnosti, zadržavanja i napuštanja maternjeg jezika, i jezičkog planiranja. Jezičke pojave sagledaju se kao determinante, kao pratioci i kao posledice društvenog ponašanja. Donekle zastareo, ali još koristan izvor.

5. J. A. Fishman (Ed.): *Advances in the Sociology of Language*. Vol. I. Basic Concepts, Theories and Problems, Alternative Approaches. The Hague: Mouton, 1971; pp. 418. Vol. II: Selected Studies and Applications. The Hague: Mouton, 1972; pp. 534. — Rezultat nastojanja da se u dvotomnom izboru pruži presek savremenog stanja, obuhvatajući i period protekao od prethodno navedenog zbornika. Prvi tom sadrži četiri nova pregleda monografske dužine (Ervin-Trip, Grimšo, Labov, Fišman), koji uzeti zajedno prave dobar deo teorijske i metodološke problematike. Drugi tom okuplja dvadesetak kra-

ćih rasprava, takođe sasvim skorašnjih, koje u širokom tematskom rasponu, a u primeni na specifične probleme i situacije, ilustruju opštije koncepcije izložene u prvom tomu. Značajan izvor za detaljnije upoznavanje sa današnjim stanjem ove naučne oblasti.

6. J. J. Gumperz and D. H. Hymes (Eds.): *Directions in Sociolinguistics — The Ethnography of Communication*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1972; pp. 598. — Zasnovan na jednom ranijem zborniku sličnog naslova, ovaj novi izbor obuhvata tri kruga problema: etnografski opis i objašnjenje, otkrivanje strukture u govoru, i rađanje, održavanje i menjanje jezičkih kodova. U celosti je usmeren ka proučavanju verbalne prakse ljudskih grupa, i sadrži reprezentativan izbor govornih činova u različitim kulturama širom sveta. Pridodat mu je i „Nacrt vodiča kroz etnografsko proučavanje upotrebe govora”.

7. P. P. Giglioli (Ed.): *Language and Social Context*. Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books, 1972; pp. 399. — Preštampano je 15 radova pretežno američkih autora, podeljenih u pet odeljaka (pristupi sociolingvistici; govor i situirano de-lanje; jezik, socijalizacija i subkulture; jezik i društvene strukture; jezik, društvene promene i društveni sukobi). Zbornik je namenjen pre svega sociolozima, ali sadrži i priloge lingvista, antropologa, filozofa i politikologa. Zanimljivo i korisno štivo ne samo iz ugla sociologije, nego i bilo koje druge discipline koja zalazi u društveni kontekst jezika.

8. J. B. Pride and J. Holmes (Eds.): *Sociolinguistics*. Harmondsworth, Middlesex, Penguin Books, 1972; pp. 381. — Po obimu i fizionomiji sličan prethodno navedenom, ovaj zbornik sadrži nešto više izrazitije lingvističkih priloga, uz malo bolju zastupljenost britanskih i kanadskih autora pored američkih. Podeljen je u četiri dela (dvojezičnost i višejezičnost; standardni jezik i nacionalni jezik; dijalekatske i stilske varijacije; sticanje i veština upotrebe jezika). Većina priloga je već ranije objavljena, ali su svi skorašnjeg datuma; neki su duži odlomci iz monografskih rasprava.

9 R. W. Shuy (Ed.): *Sociolinguistics — Current Trends and Prospects*. Washington, D. C.: Georgetown University Press, 1973; pp. 351. — Materijali sa jednog skorašnjeg skupa na kome su, među lingvistima, učestvovali i predstavnici savremene opštelingvističke teorije. U središtu pažnje su sledeće teme: načini analiziranja varijabilnosti u formalnom reprezentovanju gramatičke strukture; sociolingvistika i društvena interakcija; sociolingvističke ankete; veze između sociolingvistike i obrazovanja; uticaj lingvistike

i sociologije na sociolingvistiku. Značajnu novinu predstavlja uključivanje prve pomenute teme, teorijski posebno aktuelne.

10. J. O. Hertzler: *A Sociology of Language*. New York: Random House, 1965; pp. 559. — Pregled polja, viđenog očima sociologa. Jezik se posmatra kao pronalazak i instrument, potekao iz društvenih potreba, koji uz opšteljudske funkcije ima i celu lepezu specifično društvenih funkcija. Analize i tumačenja kreću se u okvirima važnijih socioloških koncepata. Principi sociologije jezika ilustrovani su pretežno primerima iz engleskog.

11. M. Cohen: *Matériaux pour une sociologie du langage*, I—II. Paris: Maspero, 1971; pp. 179+169. — Originalno zamišljen priručnik koji daje pregled materijala od interesa za sociologiju jezika, bez zalaženja u njihovu obradu, ali uz dosta bogatu literaturu. Zahvaćena je ogromna oblast jezika kao društvenog instrumenta, jezika i društvenih grupa, jezičkih funkcija, i jezika u zavisnosti od civilizacionih odnosa. Bibliografija upućuje i na nešto starije radove, koji se ređe sreću u novijim pregledima. Koristan opšti uvod u predmet sociologije jezika, komplementaran ranije navedenim publikacijama u kojima se obrađuju teorija i metodologija ove discipline.

II

12. Pavle Ivić: *Srpski narod i njegov jezik*, SKZ, Beograd, 1971; str. 333. — Knjiga sadrži četiri rasprave, delimično već ranije objavljene: „Naša etnička istorija i naš jezik”, „Naši dijalekti i moderno doba”, „Sudbina našeg jezika kao oruđa kulture”, i „O Vukovom Srpskom rječniku iz 1818. godine”. U prilogu su tri karte, među kojima i dijalektološka karta srpskohrvatskog područja. Kako je knjiga namenjena širem krugu čitalaca, uz svaku temu data je samo selektivna bibliografija. Glavne teme su etnoistorijskog i kulturnoistorijskog karaktera, ali je opšti predmet knjige — spoljašnja istorija našeg jezika — izuzetno zanimljiv sa sociolingvističkog stanovišta. Autorov pristup otvara čitaocu bogatu panoramu istorijskih, etničkih, društvenih i kulturnih prilika koje su uslovile nastanak i razvoj naših dijalekata i našeg književnog jezika. Njegovo ostvarenje utoliko je značajnije što predstavlja, kako on sam napominje, prvi pokušaj u svom žanru.

13. Dalibor Brozović: *Standardni jezik — teorija, usporedbe, geneza, povijest, suvremena zbilja*. Matica hrvatska, Zagreb, 1970; str. 178. — Uz pet rasprava, ranije objavljenih na raznim stranama i jezicima, knjiga sadrži predgovor R. Katičića, pet dijalektoloških karata, završne na-

pomene i registre. Unekoliko raznorodne teme objedinjene su autorovim središnjim interesovanjem za problematiku jezičkog standarda. Svoj glavni doprinos knjiga daje razvijanju teorije i tipologije standardnih jezika. U tom pravcu autorov tretman prelazi okvire serbokroatistike i slavistike, na čijem se materijalu uglavnom zadržava, i postaje prilog od šireg sociolingvističkog i opštelingvističkog značaja; ovo tim pre što je teorija standardnih jezika i u svetskim razmerima još uvek prilično nerazvijena.

14. Jovan Vuković: *Naš književni jezik danas*. Veselin Masleša, Sarajevo, 1972; str. 320. — Autor je ovde prikupio veći broj svojih rasprava i članaka i podelio ih u tri glavna dela: „Književni jezik i jezička politika”, „Bosanskohercegovačka stajališta u određivanju jezičke politike”, i „Književna norma i stilističke vrednote”. Naročito prva dva potpadaju pod sociolingvističku perspektivu, i to u kod nas posebno aktuelnoj oblasti jezičke politike. Uz mnoge druge publikacije iz poslednjih godina, ova knjiga će predstavljati važan izvor za buduća proučavanja složene književnojezičke problematike ovog perioda.

15. Radoslav Katičić: *Jezikoslovni ogledi*. Školska knjiga, Zagreb, 1971; str. 272. — Izbor ranije objavljenih radova, podeljenih u šest delova prema tematskoj srodnosti, delimično snabdeven selektivnim bibliografskim uputama i praćen registrom imena i pojmova. Veoma široki raspon tema dodiruje mnoge oblasti opšte, istorijske, deskriptivne i normativne lingvistike, uvek i sa teorijske strane. Iz sociolingvističkog ugla, posebno su zanimljive rasprave o normi u jeziku i o književnom jeziku, o jezičkom razvoju uopšte, i posebno o svetlu koje jezik baca na zajedničku prošlost Indijaca i Slovena. Iako se autor ne poziva eksplicitno na savremenu sociolingvističku teoriju koja je ilustrovana priložima u ovom broju, njegov pristup jezičkim razlikama je u njenom opštem duhu.

16. Rudolf Filipović: *Kontakti jezika u teoriji i praksi*. Školska knjiga, Zagreb, 1971; str. XVI + 142. — Iza autorovog uvoda sledi izbor njegovih radova u tri dela: „Nastavne metode”, „Kontrastivna analiza”, i „Jezici u kontaktu i jezično posuđivanje”. Od neposrednog sociolingvističkog interesa je treći deo; u njemu je dat istorijski pregled odgovarajućih istraživanja u svetu, kratak osvrt na teoriju bilingvizma i jezičkih pozajmljenica, i pogled na praksu pozajmljivanja u njenom fonološkom, morfološkom i semantičkom aspektu (polazeći od engleskih elemenata u našem jeziku). Uvid u višegodišnju aktivnost stručnjaka koji je prvi kod nas počeo da organizuje rad na ovoj problematici u duhu novijih teorijskih i empirijskih istraživanja.

17. Ivan Klajn: *Uticaji engleskog jezika u italijanskom*. Filološki fakultet Beogradskog univerziteta (Monografije, knj. XXXVII). Beograd, 1971; str. 307. — Ova doktorska disertacija, koja uz glavni deo sadrži dodatke, bogatu bibliografiju i rezime na italijanskom, prelazi granice naznačene naslovom i predstavlja značajan nov izvor za upoznavanje teorijskih i praktičnih vidova opšte problematike jezičkog pozajmljivanja. Uz obilje čisto lingvističkih podataka, knjiga daje dovoljno uvida u različite sociolingvističke činioce koji prate jedan za naše vreme karakterističan proces — naglo širenje uticaja svetskih jezika i njihovih kultura na druga jezička i kulturna područja.

18. Srđan Musić: *Romanizmi u severo-zapadnoj Boki Kotorskoj*. Filološki fakultet Beogradskog univerziteta (Monografije, knj. XLI), Beograd, 1972; str. 275. — Takođe beogradska doktorska disertacija, ova knjiga sadrži istorijski pregled prodiranja romanskih elemenata na Balkan, a posebno u govore naznačenog područja, njihovu lingvističku analizu i klasifikaciju, rečnik od preko 2.000 odgovarajućih romanizama, bibliografiju i rezime na italijanskom. Već samom svojom tematikom, i ona je od jasnog sociolingvističkog interesa; ovo postaje još uočljivije zahvaljujući autorovom konciznom ali doslednom ukazivanju na splet istorijskih, ekonomskih, kulturnih i drugih uslova koji su odredili pravce i intenzitet proučavanog procesa.

19. *Sociologija jezika*. Izbor tekstova u časopisu Trećeg programa Radio-Beograda, br. 15 (jesen 1972), str. 43—138. — Ovaj izbor ima svoj izvor u radu sekcije za sociologiju jezika Sedmog svetskog kongresa za sociologiju, održanog 1970. u Varni. Uvodni tekst daje Miloš Ilić („Komunikacija i jezik”), a zatim slede prevedeni prilozi R. Kjolseta („Razvitak i socijalne implikacije” /sociologije jezika/), T. Lukmana („Predlozi za tokove istraživanja jezika”), Đ. Brage („Sistem komunikacije kao intermedijarna struktura”), Dž. Helmera („Kazivanje i mišljenje: problem reference”), Tatjane Slame-Kazaku („Dinamičko-kontekstualna metoda”) i I. Dojčera („Jezik u subkulturnom i interkulturnom istraživanju”). Ovi referati preneti su iz časopisa *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* (Sonderheft 15/1971). U celini, ovaj blok teksto-va dobro će doći našem čitaocu kao uvod u aktuelne probleme sociologije jezika, a i kao izvor dosta detaljnih podataka o njenom skorašnjem zvaničnom formiranju kao akademske discipline. Šteta je samo što je, zbog propusta u tehničkoj redakciji našeg časopisa, najveći deo ovakvih podataka ostao bez bibliografske dokumentacije.

20. *Lingvistika*. Izbor tekstova u časopisu Trećeg programa Radio-Beograda, br. 18 (leto 1973), str. 109—321. — Još jednom ispoljavajući lepu sposobnost reagovanja na naučne i kulturne teme dana, agilna redakcija ovog časopisa uspeła je da, uskoro po objavljivanju tekstova o sociologiji jezika, emituje i objavi impresivnu seriju priloga iz lingvistike. Čitaocu se ovde na preko dvesta stranica obraćaju mnogi domaći lingvisti, a uz njih i poneko krupno ime svetske nauke (Jakobson, Hjelmslev, Martine, Benvenist, Šaumjan, Mukaržovski, Lotman, Eko i dr.). Prilozi naših autora posebno su pribavljani za ovu priliku i ovde se prvi put objavljuju. Naglašenije sociolingvističkim temama bave se Ranko Bugarski („Lingvistička teorija i društvene funkcije jezika”), Radoslav Katičić („Jezik-kod i jezik-društvena činjenica”), Vladimir Ivir („Društveni aspekti prevođenja”), Damir Kalogjera („Sociolingvistika i sociologija jezika”), i Srđan Janković („Fenomen diglosije u jeziku”). O drugim lingvističkim temama pišu Dubravko Škiljan, Krunoslav Pranjić, Dušan Jović i Midhat Riđanović. Među prevodima ovde je najrelevantniji tekst Benvenista „Struktura jezika i struktura društva”, ali se i u više drugih dodiruju teme koje imaju svojih sociolingvističkih vidova. U celini, ovaj izbor svakako je jedan od značajnih novih doprinosa lingvističkom obaveštavanju naše sredine.

21. *Dečji govor*. Zbornik instituta za pedagoška istraživanja, br. 6. (Priredio redakcioni odbor: Vera Lukić, Smiljka Vasić, Ivo Škarić, Radmila Hrkalović). Naučna knjiga, Beograd, 1973; str. 389. — Materijali sa interdisciplinarnog naučnog skupa posvećenog dečjem govoru, na kome su učestvovali psiholingvisti, psiholozi, lingvisti i pedagozi. Posle uvodnog referata Smiljke Vasić, blizu 40 referata i saopštenja grupisano je u tri celine, posvećene teorijskom pristupu problemima dečjeg govora, istraživačkom radu na ovom polju, i kulturi dečjeg govora. Knjiga sadrži i izvode iz diskusije, kao i rezimee na engleskom i ruskom. Iako pre spada u psiholingvističku i pedagošku literaturu, ona se ovde pominje zato što se na području dečjeg jezika ove kategorije mestimično živo prožimaju sa autentično sociolingvističkim domenima — o čemu svedoči i više priloga u sva tri njena dela.

22. *Mostarsko savjetovanje o književnom jeziku (referati, diskusija, zaključci)*. Za štampu priredili Milan Šipka, Mevlida Karadža-Garić i Josip Baotić. Institut za jezik i književnost u Sarajevu i NIP Oslobođenje, Sarajevo, 1974; str. 223. — Materijali sa savetovanja o realizaciji Zaključaka Simpozijuma o jezičkoj toleranciji i dokumenata društveno-političkih organizacija i Skupštine SR BiH o književnom jeziku i književnojezičkoj po-

litici u Bosni i Hercegovini, održanog oktobra 1973. u Mostaru. Ažuran dodatak mozaiku publikovanih svedočanstava o lingvističkim i sociolingvističkim, društvenim i političkim problemima u vezi sa statusom i identitetom srpskohrvatskog književnog jezika u drugoj polovini našeg stoleća. Zanimljivo štivo, i višestranu poučno, a naročito za one — ako takvih još ima kod nas — koji veruju da je za rešavanje ovakvih pitanja dovoljna čisto lingvistička ekspertiza.

23. Oto Jespersen: *Čovječanstvo, narod i pojedinac sa lingvističkog stanovišta*. Prevod i predgovor: Zdenko Lešić. Zavod za izdavanje udžbenika (biblioteka „Lingvistika — poetika“, urednik Savo Pujić), Sarajevo, 1970; str. 186. — Iako prvi put objavljena pre obnove šireg interesovanja za sociolingvističku problematiku, ova poznata knjiga istaknutog danskog lingviste zadržala je sve do danas dosta od svoje svežine i privlačnosti. I pored međuvremenih teorijskih i metodoloških dostignuća, ona se još može koristiti kao popularan uvod u proučavanje jezika u kontekstu društvenog života. Stoga je dobro što je ona među prvima izašla u jednoj našoj primerno zamišljenoj i uređivanoj ediciji.

24. A. L. Kreber (red.): *Antropologija danas*. Preveli Olga Đekić i Boris Hlebec. Vuk Karadžić, Beograd, 1972; str. 777. — Obiman i raznovrstan zbornik radova, prvi put objavljen 1953, koji je u velikoj meri obuhvatio polje antropologije i kroz protekle dve decenije služio kao važan izvor za upoznavanje sa aktuelnim stanjem u raznim njenim oblastima. Među 50 priloga ima ih nekoliko koji bi se danas nazvali sociolingvističkim. Ovo se u prvom redu odnosi na radove H. Hojdžera „Odnos jezika prema kulturi“ i Dž. H. Grinberga „Istorijska lingvistika i jezici bez pisma“. U manjoj meri takvog su karaktera tekstovi F. Launsberija o metodima i tehnikama lingvističkog istraživanja na terenu, K. Klakhona o opštim kategorijama kulture, K. Levi-Strosa o socijalnoj strukturi, A. Martinea o strukturalnoj lingvistici, i još neki. Pojava ovog zbornika nije, kako izgleda, kod nas šire primećena, iako bi on mnogima mogao da posluži kao koristan priručnik. Za dublja proučavanja njegova korisnost je umanjena izostavljanjem kompletne literature, inače veoma obimne, na koju se pozivaju autori originala.